

salaisista on tullut valtion asiakaita ja sen tuottamien palveluiden kuluttajia.

Tässä yhteydessä asiakkuudesta puhuminen on enemmän kuin pelkkää sanahelinää. Asiakkuuden käsite korostaa aktiivisuutta, vastuunottoa ja palveluiden kriittistä kilpailuttamista, koska asiakashan voi aina äänestää jaloillaan. Valitettavasti kaikkein kipeimmin julkisia palveluita tarvitsevat ovat niitä, joilla jo lähtökohtaisesti on vähiten valinnanvaraa ja kompetenssia ajaa omaa etuaan.

Keskustelu vanhustenhuollon tulevaisuudesta on ajankohmainen esimerkki. Niin sanottu tehostettu palveluasuminen on kilpailutalouden ratkaisu väijäämättä kasvaviin hoivamenoihin. Käytännössä tämä tarkoittaa hoitovastuun hivuttamista omaisille ja kasvavia kustannuksia palvelutalojen asukkaille, jotka vuokran lisäksi maksavat erikseen tarvitsemistaan palveluista, kuten aterioista, henkilökohtaisesta hygieniasta ja siivouksesta.

Onko *Vääryyskirja* mustavalkoinen? Osittain. Teoksessa ei pohdita esimerkiksi sitä vaihtoehtoa, että asiat voisivat olla lintukodossamme paljon huonomminkin. *Vääryyskirjan* mustavalkoisuus on kuitenkin ennen kaikkea positiivista. Ilman kärjekkyyttä ja poleemisuuksia teos hukkuisi samaan harmaaseen hampaattoman keskustelun massaan, josta se nimenomaan haluaa erottautua. Lisäpisteitä *Vääryyskirja* saa itsekkyydestä. Teoksen toimittajat peräänkuuluttavat sosiaalipolitiikan paluuta juurilleen: köyhyyden, huono-osaisuuden, sosiaaliturvan puutteiden ja ennen kaikkea arjen ilmiöiden tutkimukseen.

Nykyisin sosiaalipoliittisen tutkimuksen alkuperäinen painopiste on unohtunut, kun asiantuntijat ovat hairautuneet keskustelemaan verrattain hyvin pärjäävän keskiluokan ongelmista tai pohtimaan arjelle vieraita abstrakteja teoreettisia kysymyksiä. Esimerkiksi keskustelu Zygmunt Baumanin tai

Ulrich Beckin näkemyksistä on varmasti tieteellisesti arvokasta, mutta tämänkaltaisen teoreettisen relevanssi sosiaalipoliittisen päätöksenteon apuvälineenä on kyseenalaista, käytännön sosiaalityöstä puhumattakaan.

Kaiken kaikkiaan *Vääryyskirjassa* painotettu sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön näkökulma on arvokas lisä keskusteluun nykyisen kilpailutalouden patologioista. Erityisen hyvin *Vääryyskirja* sopii luettavaksi yhdessä aikaisemmin samana vuonna ilmestyneiden *Uusi jako*- ja *Projektityhteiskunnan kääntöpuolia*-artikkelikokoelmien kanssa (ks. tarkemmin YP 4/06). Kaikki kolme teosta ovat olleet esillä julkisuudessa, mutta aiheen tärkeyttä ajatellen keskustelu on jäänyt yllättävän vaisuksi.

Vääryyskirjan toimittajien sanoin ei voi kuin ihmetellä, miksi monien mielestä epätydyttävä nykyinen ei herätä kansaa, poliitikkoja ja myös yhteiskuntatieteilijöitä voimakkaampiin mielenilmauksiin.

Amerikkalaisen keskiluokan kurimus

PASI PYÖRIÄ

Amerikkalainen tutkiva journalisti Barbara Ehrenreich on tunnettu aina Suomea myöten teoksestaan *Nälkäpalkalla*. Tässä alun perin vuonna 2001 ilmestyneessä bestsellerissään Ehrenreich kuvaili amerikkalaisen unelman kääntöpuolta. Eläytyäkseen työssä käyvän köyhälisön asemaan Ehrenreich salasi akateemisen taustansa, matkus-

ti ympäri Yhdysvaltoja ja yritti sinnitellä satunnaisissa palvelualan töissä minimipalkalla.

Ehrenreichin tutkimusmatka osoitti koskettavalla tavalla sen, minkä ainakin valistuneimmat ovat aina tienneet: työttömyys ei välttämättä ole köyhyyden syy. Samoin kuin kymmenen miljoonaa muuta amerikkalaista Ehrenreich teki kahta

Barbara Ehrenreich
Petetty keskiluokka
Suom. Natasha Vilokinen
Tampere: Vastapaino, 2006
245 s.

minimipalkattua työtä – siivoksi, kantoa ruokaa ja juomaa pöytään sekä toimi kauppa-apulai-

senä – vain huomatakseen, ettei hänellä ole varaa edes sairausvakuutukseen.

Kun Ehrenreich jatkoi selvitystyötään *Nälkäpalkalla*-teoksen ilmestyttyä, hän teki yllättävän havainnon. Yhä useammin hänen haastattelemansa työttömät olivat aiemmin kuuluneet vakaaseen keskiluokkaan, heillä oli akateeminen tutkinto ja he olivat työskennelleet valkokoulusammateissa.

Tästä Ehrenreich sai kimokkeen soluttautua akateemisesti koulutettujen tietotyöntekijöiden maailmaan. Ehrenreich otti virallisesti takaisin tyttönimensä, vääreksi ansioluettelonsa peittääkseen toimittajataustansa ja värväsi joukon tuttaviaan tekaistamaan hänestä mairittelevia suosituksia. Lisäksi Ehrenreich etsi käsiinsä useita urakonsultteja auttamaan häntä verkostoitumisessa ja uuden imagon rakentamisessa.

Näillä eväillä Ehrenreich aloitti työnhaun ihmissuhde- ja johtamistaitoisena PR-alan asiantuntijana. Toimittaja Ehrenreich muuntautui ”tapahtumasuunnittelija” Barbara Alexanderiksi, joka pystyy vastaamaan yrityksen kuin yrityksen tiedotustoiminnasta, järjestämään lehdistön paikalle ja organisoimaan mediasuhteet.

Tästä journalistisesta kokemuksestaan Ehrenreich ammentaa tuoreeltaan suomennetussa teoksessaan *Petetty keskiluokka*. Kuten suomennoksen otsikko kertoo, helppoa ei ole amerikkalaisella keskiluokallakaan. Sankaritoimittajamme oletti, että ansioituneena ja korkeasti koulutettuna työnhakijana hänen ei tarvitsisi alistua samankaltaiseen riistoon ja simputukseen kuin niissä töissä, joihin hän oli hakeutunut *Nälkä-*

palkalla-teosta tehdessään. ”Kävi ilmi, että olen kaikin tavoin väärässä”, Ehrenreich tiivistää pettymyksensä.

Ehrenreichin tarina on ennen kaikkea kuvaus ahneudesta ja häikäilemättömästä oman edun tavoittelusta. Toimittajan ekskursio työnhaun maailmaan ei ala lupaavasti: asiastaan innostunut ja ylenpalttisen kannustava uravalmentaja veloittaa puhelinkonsultaatiosta ”vain” 200 dollaria tunnilta. Kaikkein röyhkein tarjous yllättää kyynisenkin Amerikka-kriitikon. Eräs Ehrenreichin konsulteista lupaa pääsyn sisäpiiriinsä, jos toimittaja luovuttaa hänelle neljä prosenttia edellisvuoden tulojaan vastaavasta summasta ja toiset neljä prosenttia tulevan työnsä vuosipalkasta, oli se sitten kuinka paljon tahansa.

Näiden kohtaamisten väliin mahtuu lukuisia turhia koulutustilaisuuksia, apaattisia verkostoitumistapahtumia, loputonta internetin työnhakusivustojen tutkimista ja yli 200 työnhakemusta. Millä seurauksella? Puolen vuoden lähes kokopäiväisen työnhaun jälkeen ura urkenee ensimmäiseen oikeaan työhaastatteluun, kunnes on jälleen pettymyksen aika. Haastattelussa selviää, että kyse on osittaisesta pyramidihuijauksesta ja varsinaisen tuotteenkin osalta puhtaaseen provisiopalkkaan perustuvasta myyntityöstä, jossa jokainen työntekijä toimii yrittäjäriskillä kotitoimistostaan käsin ilman sairausvakuutusta. Mitä sankaritoimittajamme sitten olisi pitänyt myydä? Vapaaehtoisia sairausvakuutuksia!

Urakonsulttien ja koko työnhakuteollisuuden kieli osoittautuu olevan sitä itseään, *bullshittiä*, kuten moraalifilosofi Harry G. Frankfurt sanoo hiljattain

suomennetussa menestyksesseen *Paskapuheesta*. Yksi konsultti havainnollistaa Ehrenreichille ”teorioitaan” Elvis-nukella ja tarinoilla *Ihmemaailman Ozista*, toinen latelee sellaisia latteuksia kuin ”sinun täytyy nähdä lasi puoliksi täytenä eikä puoliksi tyhjänä”. Kolmas konsultti tuijottaa kaikkia valmennettaviaan silmiin sanoen ”teidän täytyy luottaa minuun ja katsoa, mihin tämä kokemus teidät vie” ja kehuu omaavansa samat taidot kuin televisiosta tuttu nykyajan kansanparantaja Dr. Phil.

Mistä tässä on kyse, ellei täysin häpeilemättömästä tavasta käyttää hyväksi hädänalaisten ihmisten ahdinkoa? Samoin kuin kaikenkarvaiset rihkama-kauppiat myös Ehrenreichin käyttämät konsultit tekevät tiliinsä sillä, että riittävän moni hyväuskoinen erehtyy kokeilemaan turhaa palvelua edes kerran. Jos taas epätoivoinen työnhakija saadaan jäämään koukuun, uravalmentajilla on keinoja pitkittää asiakassuhdetta tarkoituksellisesti pelkästään kaupallisista syistä.

Mikä amerikkalaisessa yhteiskunnassa sitten on vikana, jos kouluja käyneet valkokoulustyöläisetkin ajautuvat tarttumaan mihin tahansa oljenkorteen pysyäkseen kiinni työelämässä? Ehrenreichin tulkinta tuo mieleen erityisesti sosiologi Richard Sennettin, johon toimittaja itsekin viittaa toistuvasti. Kiristävän globaalin kilpailun, yritysansaureiden ja voiton maksimoinnin suossa inhimillinen kunnioitus on jo pitkään ollut alennusmyynnissä. Kun globaalien suuryritysten ja yksilön edut asetetaan vastakkain, ei ole epäselvää, kumpi tulee jyrätyksi.

Ketään ei kiinnosta uutta työtä hakevan taustat tai uratavoit-

teet, vaikka uravalmentajien kasvava armeija toista väittäisi. Yritysten ainoana intressinä on tietää, mitä potentiaalinen työnhakija voi tehdä niiden puolesta eli mitä taloudellista lisäarvoa rekrytoitavalla on annettavanaan. Tämän seurauksena usein esitetty vaatimus yritysten yhteiskuntavastuusta kutistuu yhtä merkityksettömäksi sanahelinäksi kuin adjektiivit innovatiivinen, tiimihenkinen ja vuorovaikutustaitoinen ansioluettelossa.

Kehityksen hintana on kaiken rakentavan inhimillisen kanssakäymisen perustana olevan vastavuoroisuuden kilpistyminen itsekkyyteen. Teeskentely ja jopa suoranainen petos voivat hyvinkin olla ansioluettelon kirjoittamisen ydin, Ehrenreich pohdiskelee ja kertoo oppineensa valmentajiltaan, kuinka valehdella – ”kuinka lihotan mitätöntä ansioluetteloa, kuinka tuon esiin sellaista itseluottamusta, jota en tunne enkä ansaitse tuntea”.

Oma kysymyksensä tietenkin on, miten edustava Ehrenreichin analyysi on ja miltä osin se istuu Eurooppaan tai Suomeen. Ainaakaan suomalaisen työtä tekevän keskiluokan tulevaisuuden näkymiä ei kehtaa liiemmälti synkistellä, työelämän monista epävarmuuksista huolimatta. Pal kansaajien usko omaan talouteen on vahva, asuntokauppa käy korkotason noususta huolimatta, uusia henkilöautoja rekisteröidään entistä enemmän ja kaiken tämän lisäksi rahaa tuntuu riittävän matkusteluunkin.

Kuitenkin *Petetty keskiluokka* sisältää monia yhtymäkohтия suomalaiseseen todellisuuteen. Viime vuosina asteittain parantuneesta työllisyydestä huolimatta akateeminen työtömyys on jopa kasvanut. Voidaan myös perustellusti epäillä, että korkeakoulutuksen rajat ovat tulleet vastaan. Esimerkiksi teknillisten alojen opiskelijajärjestöt ovat toistuvasti varoitel-

leet AMK- ja diplomi-insinöörin liikakoulutuksesta, samanaikaisesti kun tietyillä kädentaito- ja perinteistä ammattiosaimista vaativilla aloilla, kuten perusterveydenhuollossa ja metalliteollisuudessa, on herätty suoranaiseen työvoimapulaan.

Ilmeisistä rajoitteistaan huolimatta Ehrenreichin kaltaisten kriitikkojen työ on enemmän kuin tarpeellista. Journalistina Ehrenreich on voinut ottaa sellaisia vapauksia, joita akateemisessa maailmassa pidettäisiin vakavina tutkimuseettisinä rikkeinä. Tutkivan journalistin kirjoittamana tietokirjana *Petetty keskiluokkaa* ei voi arvioida tieteen kriteerein. Teos on subjektiivinen kuvaus eräästä työnhakuprosessista, eikä varsinaisen tutkimus akateemisten työmarkkinoiden ongelmista. Kuitenkin juuri tämä tekee teoksesta mitä nautittavinta luettavaa, joka pakottaa lukijan ajattelemaan itse.

Kapitalismin kyborgi

ULLA VIERTOLA

Jussi Ojajärven väitös Suomen kirjallisuuden alalta on tutkimus tekstien suhteesta kapitalismiin. Lyhyesti kysymys on siitä, eletäänkö suomalaisessa kirjallisuudessa supermarketin valossa ja huomaavatko lukijat tuon valon kajastusta kirjojen sivuilla. Ojajärvi aloittaa tarkastelemalla, millaisia aihepiirejä suomalaisessa kertomakirjallisuudessa on viime aikoina käsitel-

ty. Yksi vuosituhanen vaihteen kirjallisuuden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen kysymys on ollut sukupuoli, sekä nais- että miesidentiteetin murros. Toinen vahva aihepiiri on liittynyt myöhäismodernin identiteettitematiikkaan, jolloin murroksessa – tai peräti hajoamisen tilassa – ei ole ollut vain sukupuoli vaan koko subjekti. Ojajärvi selaa kirjallisuutta 1990-luvulta vii-

Jussi Ojajärvi
Supermarketin valossa
Kapitalismi, subjekti ja
minuus Mari Mörön
romaanissa Kiltin yön
lahjat ja Juha Seppälän
novellissa ”Supermarket”
Helsinki: SKS, 2006
391 s.